

[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2025-5\(48\)-123-136](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2025-5(48)-123-136)

Павло Бєсєдін

*аспірант Інституту професійної освіти
Національної академії педагогічних наук України,
<https://orcid.org/0009-0004-5497-8706>*

ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВЕТЕРАНАМИ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті досліджуються складні виклики, з якими стикаються ветерани військової служби при переході до цивільного життя, а також готовність українського суспільства та держави підтримати їх у цьому процесі. Основні проблеми ветеранів включають психологічні розлади, фізичні проблеми, матеріальні труднощі та нерозуміння з боку суспільства. Держава надає різноманітні пільги та підтримку ветеранам, але багато українців вважають, що ці заходи є недостатніми. Важливими аспектами адаптації є матеріальна, медична, психологічна, юридична та інформаційна підтримка, а також освітня підтримка, яка відіграє важливу роль у процесі реінтеграції ветеранів.

Готовність держави до адаптації ветеранів оцінюється як найнижча серед усіх груп, що може бути наслідком недостатньої прозорості, бюрократичних бар'єрів і незадоволення якістю соціальної програми. Водночас цивільні особи демонструють високий рівень готовності підтримати ветеранів у процесі адаптації. Загалом, її успішність вимагає комплексного підходу, що включає розвиток програм підтримки, налагодження відчуття спільності та розвиток культурно адекватних соціальних мереж. Важливо враховувати специфічні потреби та вимоги ветеранів у системі неперервної освіти, що сприятиме їхній успішній інтеграції у суспільство та підвищенню конкурентоспроможності на ринку праці.

Ключові слова: адаптація, ветерани військової служби, готовність до адаптації ветеранів, фаховий коледж, фахові молодші бакалаври з соціальної роботи.

Pavlo Biesiedin

*Postgraduate Student,
Institute of Vocational Education of the NAES of Ukraine,
<https://orcid.org/0009-0004-5497-8706>*

EXPERIENCE OF SOCIAL WORK WITH MILITARY VETERANS: CONTEMPORARY CHALLENGES AND PERSPECTIVES

Abstract. The article examines the complex challenges that veterans of military service face in their transition to civilian life, as well as readiness of Ukrainian society and the state to support them in this process. The main problems of veterans include psychological disorders, physical problems, material difficulties and misunderstanding on the part of society. The state provides various benefits and support to veterans, but many Ukrainians believe that these measures are insufficient. Important aspects of adaptation are material, medical, psychological, legal and informational support, as well as educational support, which plays an important role in the process of reintegration of veterans. The state's readiness to adapt veterans is assessed as the lowest among all groups, which may be a consequence of insufficient transparency, bureaucratic barriers and dissatisfaction with the quality of the social program. At the same time, civilians demonstrate a high level of readiness to support veterans in the adaptation process. In general, its success requires a comprehensive approach, which includes the development of support programs, the establishment of a sense of community and the development of culturally appropriate social networks. It is important to take into account the specific needs and requirements of veterans in the system of continuing education, which will contribute to their successful integration into society and increase competitiveness in the labor market.

Keywords: adaptation, military veterans, readiness for adaptation of veterans, professional college, professional junior bachelors in social work.

Постановка проблеми. Українське суспільство продовжує боротьбу за незалежність української держави четвертий рік поспіль. За даними секретаря Ради національної безпеки та оборони у 2022–2024 роках було мобілізовано близько 1 млн 50 тисяч українців [15]. Одночасно, за словами Президента України Володимира Зеленського, 370 тисяч українських військових отримали поранення, з яких 50% повернулось до продовження служби [9]. Це означає, що понад 185 тисяч поранених звільнились з військової служби, що вже вимагає від держави та суспільства сформувати середовище, у якому ветеран буде комфортно почуватися та зможе впоратись з проблемами, які він вже має.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика адаптації ветеранів військової служби до цивільного життя останніми роками набула особливої актуальності як в українському, так і в міжнародному дослідницькому полі. Зарубіжні науковці, зокрема J. Ahern з колегами [1], підкреслюють складність трансформаційного процесу ветеранів, які повертаються з війни, зокрема через ізоляцію, труднощі у встановленні соціальних контактів та потребу в підтримці з боку громади. У дослідженні K. Jones [3] висвіт-

люється роль освіти як «мосту» до нової ідентичності ветерана, що дозволяє йому поступово інтегруватися в цивільне середовище.

Особливий інтерес викликають праці, присвячені пошуку інституційних механізмів підтримки ветеранів. Наприклад, у дослідженні В. Belanger, А. Steele та К. Philhower [2] розглядаються моделі адаптації у вищій освіті на основі ерготерапевтичного підходу, що враховує особливості військового досвіду. У роботі Т. White [4] акцентовано увагу на важливості програм взаємопідтримки «ветеран-ветерану», які довели свою ефективність у подоланні постдраматичного стресового синдрому (далі – ПТСР).

У дослідженні американського науковця Kevin C. Jones зазначено, що освіта стає для ветеранів своїм рідним «містком» до цивільної ідентичності. Навчання надає можливість структурувати нові цінності, прокласти кар'єрний шлях поза армією та водночас звикнути до відмінної від військової культури. У дослідженні визначена потреба в кращій адміністративній допомозі: спеціальних консультаціях щодо пільг, у сприянні в розв'язанні фінансових питань, а також у розумінні специфіки перебудови психіки й стилю життя після служби [3]. Одночасно американський досвід адаптації ветеранів та їх потреби у людині, що за функціоналом аналогічна «помічнику ветерана» широко використовується, але основа цієї програми ґрунтується на створенні взаємодовіри між ветераном та його координатором [4].

У свою чергу В. Belanger, А. Steele, К. Philhower висвітлюють спробу створити навчальний формат, що враховує особливості ветеранів у невеликому університеті. Опора на ерготерапевтичні підходи (Occupational Therapy Framework) і розуміння «екосистеми» військової культури допомагають розробляти додаткові структури підтримки без істотних фінансових витрат і забезпечують ширшу інклюзію цієї групи студентів [2].

В українському науковому просторі В. Стрельнікова [13] ілюструє важливість індивідуальних освітніх траєкторій для ветеранів у системі неперервної освіти, зокрема у професійній сфері.

Також слід зазначити історичний аналіз соціальної політики щодо ветеранів у період після Другої світової війни, здійснений В. Гавриловим [6], та дослідження ветеранських ініціатив часів афганської війни, представлене у праці Д. Островика [12]. В обох випадках простежується зв'язок між неефективністю державної політики та зростанням самоорганізації ветеранів.

Сучасний український контекст відображено в дослідженнях, проведених на замовлення громадських організацій та державних установ. Так, результати соціологічного опитування, ініційованого Українським ветеранським фондом [14], вказують на провідну роль матеріальної підтримки в системі потреб ветеранів. При цьому рівень довіри до державних програм залишається низьким.

Загалом, проаналізовані публікації дозволяють дійти висновку, що ефективна адаптація ветеранів потребує міждисциплінарного підходу, який об'єднує психологічну, соціальну, освітню, правову та інформаційну підтримку. У центрі такого підходу мають перебувати ветеранські спільноти, освітні інституції та фахівці соціальної роботи, зокрема соціальні педагоги.

Метою даної статті є аналіз сучасного стану адаптації ветеранів військової служби до цивільного життя в Україні та обґрунтування ролі соціальних педагогів у цьому процесі, зокрема у контексті діяльності закладів професійної освіти. Особлива увага приділяється визначенню потреб ветеранів, оцінці готовності держави, суспільства й освітніх інституцій до підтримки демобілізованих військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. В історії України вже був досвід адаптації ветеранів після участі у бойових діях та війн. Так, наприклад, за даними українського історика В. Гаврилова функції по підтримці ветеранів військової служби, їх адаптації та перекваліфікації після Другої Світової війни виконували партійні працівники комуністичної партії та курси з перекваліфікації при підприємствах. Проте ці заходи не завжди відповідали потребам ветеранів та їх бажанням. Таким чином, це сприяло соціальним заворушенням та кримінальним злочинам [6].

Після радянської інтервенції в Афганістан та повернення воїнів додому окрім партійного компонента, в адаптації ветеранів брали участь самі ветерани та їх самоорганізації [12].

Окрім українського досвіду, важливо розуміти також більш сучасний досвід ветеранів у країні з високорозвиненою ветеранською культурою. Дж. Ахерн та її колеги досліджували, як ветерани, що повернулися зі службових відряджень в Афганістані й Іраку, переходять від військової культури до цивільного життя. Автори спираються на теорію «повернення додому» розглядаючи, як досвід на війні та розрив зв'язків із близькими впливають на відчуття ізолюваності та труднощі з «возз'єднанням» [1]. У межах дослідження було проведено якісні глибинні інтерв'ю з 24 ветеранами, що дозволило виявити фундаментальні виклики перехідного етапу та способи їх подолання. За результатами відчуття ізоляції – центральна проблема, яка гальмує повернення ветеранів до повноцінного життя. Хоча соціальна підтримка загалом захищає від ментальних розладів та інших негараздів, знайти цю підтримку на практиці може бути складно: незрозумілі бюрократичні процедури, несприйняття з боку близьких, відсутність дієвих програм у громадах. Відтак, основні зусилля мають бути спрямовані на:

- розвиток програм «рівний-рівному», які допомагають тим, хто вийшов на шлях адаптації, допомагати іншим;
- залучення та розуміння цивільних (родин, освітян, роботодавців), яким нерідко бракує компетентності та емпатії у взаємодії з ветеранами;

– спеціальні підходи для ветеранів, «відрізаних» від ветеранського товариства через минулі травматичні досвіди чи залежності [1].

Таким чином, дослідження пропонує концептуальні «точки входу» для розробки та вдосконалення програм підтримки ветеранів, підкреслюючи фундаментальне значення налагодження відчуття спільності та розвиток культурно адекватних соціальних мереж, які полегшують повернення до цивільного життя.

Починаючи з 2014 року в українському дискурсі збільшила актуальність проблематика інтеграції колишніх військовослужбовців, що повернулись із зони бойових дій. Українська держава відповідає на виклики, та у правовому полі є закони та підзаконні акти, що гарантують соціальну та професійну адаптацію ветеранів військової служби, пільги та підтримку ветеранів.

Проте, не лише державні органи влади будуть взаємодіяти з ветеранами військової служби. З ними будуть взаємодіяти близькі та рідні, колеги та все оточення. Тому важливо знати рівень готовності суспільства до повернення ветеранів військової служби та очікування цивільних щодо повернення ветеранів.

За результатами дослідження, що було проведено соціологічною службою «Рейтинг» на замовлення громадської організації «Гальт» 91% українців довіряють ветеранам. Українське суспільство є близьким до ветеранів, оскільки 47% мають близьких родичів на війні, а 91% українців мають друзів та знайомих. Таким чином, війна та проблеми військовослужбовців є максимально відомими для українців.

Психологічні розлади займають перше місце серед зазначених проблем, отримавши найбільший вибір респондентів – 54,2%. Це свідчить про значну стурбованість соціально-психологічного стану військових, що може бути наслідком впливу бойових дій, стресових ситуацій і тривалого перебування в зоні бойових дій. Проблеми з фізичним здоров'ям також займають значну участь – 49,0%, що підкреслює важливість забезпечення належної медичної підтримки та реабілітації для ветеранів і дії військовослужбовців.

Матеріальні труднощі, не виплати зарплати (45,9%) разом із проблемами з оформленням соціальних пільг (45,0%) та труднощами з отриманням медичної допомоги (45,6%) демонструють комплекс соціально-економічних викликів, з якими стикаються військові. Це може вказувати на недосконалість бюрократичних процедур і недостатню ефективність системи соціального захисту.

Нерозуміння суспільства (30,7%) підкреслює важливість інтеграції ветеранів у цивільне життя та подолання стигматизації, що часто супроводжує учасників бойових дій.

Алкогольна або наркотична залежність (22,3%) і конфлікти з близькими, родиною (17,3%) вказують на деякі психологічні та соціальні дослідження

військового досвіду, які потребують уваги як з боку державних програм, так і громадських ініціатив.

Втрата кваліфікації (15,2%) є менш поширеною проблемою, проте вона залишається важливою для ветеранів, які повертаються до цивільного ринку праці (Табл. 1.):

Таблиця 1

Як Ви вважаєте, з яким проблемами найчастіше зараз стикаються військові, які служать?

Поточні проблеми військовослужбовців на думку українців	
Психологічні розлади	54,2%
Проблеми з фізичним здоров'ям	49,0%
Матеріальні труднощі, невиплати зарплати	45,9%
Проблеми з оформленням соціальних пільг	45,0%
Труднощі з отриманням медичної допомоги	45,6%
Нерозуміння суспільства	30,7%
Алкогольна або наркотична залежність	22,3%
Конфлікти з близькими, родиною	17,3%
Втрата кваліфікації	15,2%

Однією з найпомітніших тенденцій є суттєве зростання непокоєння щодо психологічного стану військовослужбовців. Якщо серед поточних проблем на психологічні розлади вказали 54,2% респондентів, то в оцінці майбутніх проблем цей показник збільшився до 65,4% . Це зростання на понад 11% проти очікування суспільства щодо поглиблення психологічних травм після завершення служби. Така динаміка може бути пов'язана з накопиченням стресових факторів, ПТСР і недостатньою підтримкою під час адаптаційного періоду.

Важливим є і показник зростання, що приймає нерозуміння суспільства: від 30,7% поточних до 46,7% у майбутньому. Це може вказувати на ризик соціальної ізоляції ветеранів, що лише посилює їхні психологічні труднощі.

Серед поточних проблем проблеми з фізичним здоров'ям відзначили 49% респондентів, тоді як у майбутньому її визначили як проблему 57,1% українців. Це може бути пов'язано з очікуваннями щодо довготривалих наслідків травм і поранень, які можуть проявлятися через роки після служби. Також, йдеться про хронічні захворювання, ускладнення після отриманих травм і недостатню якість медичної реабілітації.

Водночас, бачимо незначне зниження занепокоєння щодо труднощів із отриманням медичної допомоги – з 45,6% до 43,8% . Це може свідчити про очікування покращення доступу до медичних послуг або певних реформ у сфері охорони здоров'я для ветеранів.

Однією з найбільших показових змін є перехід акценту з матеріальних труднощів і невиплати зарплати (45,9% серед поточних проблем) до низької зарплати в цивільному житті (49,2%) як майбутньої проблеми. Це вказує на те, що суспільство бачить проблему не лише в поточному фінансовому забезпеченні військових, але й у їхній економічній адаптації після служби.

Особливо підкреслюється зростання непокоєння щодо труднощів із пошуком роботи, які, серед поточних проблем, згадуються рідше (аналогічно до втрати кваліфікації на рівні 15,2%), але як майбутню проблему відзначають 48,8%. Спостерігаємо майже трикратне підвищення демонструє страх перед економічною нестабільністю та складнощами з інтеграцією в цивільний ринок праці.

Серед соціальних проблем – зростання непокоєння щодо алкогольної або наркотичної залежності (з 22,3% до 36%) та конфліктів із близькими чи родиною (з 17,3% до 29,8%). Це може бути наслідком ускладнень у процесі адаптації після служби, що підкріплює психологічні травми та відчуттям ізоляції (Табл. 2):

Таблиця 2

Як Ви вважаєте, з яким проблемами стикнуться військові у майбутньому після закінчення служби?

Майбутні проблеми військовослужбовців на думку Українців	
Психологічні розлади	65,4%
Проблеми з фізичним здоров'ям	57,1%
Низькі зарплати у цивільному житті	49,2%
Проблеми з оформленням соціальних пільг	50,4%
Труднощі з отриманням медичної допомоги	43,8%
Нерозуміння суспільства	46,7%
Алкогольна або наркотична залежність	36,0%
Конфлікти з близькими, родиною	29,8%
Труднощі з пошуком роботи	48,8%

Проте важливо зазначити, що це очікування цивільних українців про поточні та можливі проблеми військовослужбовців та ветеранів. Наприклад, Український ветеранський фонд провів дослідження [14], де виявив, що найбільш затребуваною формою допомоги серед ветеранів є матеріальна підтримка, яка отримала 59,8% відповідей від загальної кількості респондентів. Така висока частка демонструє, що фінансові труднощі залишаються головним бар'єром для соціальної адаптації після завершення служби. Причиною цього явища можуть бути: низький рівень пенсій і соціальних виплат, які не відповідають реальним потребам; труднощі з працевлаштуванням, що змушує ветеранів покладатися на державну допомогу; відсутність

стабільного доходу роботи у разі втрати або обмежених можливостей працювати через проблеми зі здоров'ям.

Матеріальна підтримка виступає базисом, від якого залежать інші аспекти ветеранів, виключно з психологічним благополуччям та можливістю отримувати належне лікування.

Іншим за значенням запитом є медична підтримка – 12,8%. Цей показник демонструє значні потреби у медичному обслуговуванні серед ветеранів, що може бути пов'язаним з: хронічними захворюваннями або наслідками поранень; недостатньою доступністю спеціалізованої медичної допомоги; обмеженим фінансуванням програми медичної реабілітації для ветеранів. Важливою залишається і потреба в психологічній підтримці (8,7%). Це підкреслює довготривалий вплив військового досвіду на психіку людини, зокрема ПТСР, депресії та тривожного стану. Для ветеранів, які залишають військову службу, адаптація до мирного життя часто супроводжується стресом і потребує комплексної психологічної допомоги.

Юридична підтримка (8,6%) презентує потребу ветеранів у консультаціях щодо оформлення соціальних пільг, захисту прав на робочих місцях та вирішення спорів державними органами. Це важливий аспект, особливо враховуючи складність бюрократичних процедур у сфері соціального захисту.

Інформаційна підтримка (5,7%) забезпечує доступ до актуальної інформації про програмну підтримку, можливості перекваліфікації, працевлаштування та правову допомогу. Недостатній рівень обізнаності може бути бар'єром для використання доступних ресурсів. Освітня підтримка (4,5%) має найнижчий показник, який можна свідчити про недооцінку ролі освіти у процесі реінтеграції. Протести, освітні програми, особливо ті, що спрямовані на перекваліфікацію, можуть значно підвищити шанси ветеранів на успішне працевлаштування (Табл. 3.):

Таблиця 3

Підтримка, якої потребують ветерани

Перелік вагомих індикаторів підтримки	
Матеріальна	59,8%
Медична	12,8%
Психологічна	8,7%
Юридична	8,6%
Інформаційна	5,7%
Освітня	4,5%

За результатами досліджень, як бачимо, стає очевидно, що українці звертають увагу на різні аспекти проблем, з якими може зіштовхнутись ветеран, але найбільше ветеранів потребують саме матеріальної підтримки. Це

може бути пов'язано з різними установками та досвідом, тому варто розглянути важливість освітнього процесу, який не тільки допоможе розв'язати ці проблеми, але і допоможе утвердити їх.

У контексті матеріальних потреб, варто виділити ті пільги та державні програми, що надає уряд. Перелік затверджений Міністерством у справах ветеранів включає різноманітні знижки на комунальні послуги, ліки проїзд, безкоштовне навчання та інші переваги [11].

Водночас, лише 30% українців вважають що держава виконує свої обов'язки перед військовослужбовцями та ветеранами, 95% українців вважають, що пільги для військовослужбовців мають бути зараз (Табл. 4, 5):

Таблиця 4

На Вашу думку, наскільки виконує чи не виконує сьогодні держава свої зобов'язання перед військовими, які зараз служать?

Держава виконує обов'язки	30,1%
Не виконує обов'язки	67,5%
Важко відповісти	2,4%

Таблиця 5

Ставлення суспільства до пільг для військовослужбовців

Пільги потрібні зараз	94,9%
Пільги після війни	3,8%

Згідно з наведеними даними, ветерани користуються комунальними субсидіями (69,2%) та безоплатним проїздом (48,9%). Значна частина респондентів також отримує пенсійне забезпечення (30,6%).

Менш популярними серед ветеранів є такі пільги, як пільги на навчання (9,7%), грошова допомога (7,4%), медичне обслуговування (12,6%) та психологічна реабілітація (4,1%).

Таким чином, найбільш розширеними є пільги, які пов'язані з покриттям базових витрат на життя, тоді як послуги у сфері освіти, психологічної підтримки та фінансової допомоги призначені для використання.

Пільги, якими користуються ветерани та їхні родини (Табл. 6):

Проаналізувавши результати дослідження, серед поточних та майбутніх проблем ветеранів військовою служби можемо зробити наступний висновок, що суспільство виділяє проблеми у матеріальній сфері (фінансові труднощі та труднощі з роботою), фізіологічній та ментальній сферах. Проте на даний момент, зі слів ветеранів, основна їх потреба у матеріальній допомозі, що і відображається на використаних пільгах.

Узагальнюючи вищевикладене, бачимо, що держава, на думку українців, є найменш готовою до адаптації ветеранів. Потенційна причина отриманих

показників у двох площинах: комунікаційна частина – українці не знають про можливості, що надає держава для ветеранів військової служби та недостатня підтримка ветеранів з боку держави, а тому числі, коли очікуванням українців не відповідає.

Таблиця 6

Частота користування пільгами

<i>Пільги</i>	<i>Відсоток (%)</i>
Пільги на навчання	9,70%
Комунальні субсидії	69,20%
Грошова допомога	7,40%
Пенсія	30,60%
Психологічна реабілітація	4,10%
Медичне обслуговування	12,60%
Безоплатний проїзд	48,90%

Для підтвердження чи спростування висунутих гіпотез, в першу чергу, розглянемо наявні державні програми адаптації. Ключовим проектом, що допомагатиме ветеранам адаптуватись у цивільному житті є «Фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб», що передбачає підготовку спеціалістів, що допомагатимуть колишнім військовослужбовцям вирішувати побутові, адміністративні проблеми, взаємодіяти з органами місцевої та державної влади та здійснюватимуть моніторинг потреб ветеранів [16]

Іншим важливим аспектом адаптації ветеранів є освіта. Так, Міністерство у справах ветеранів України, розпочала проєкт «Центри ветеранського розвитку» при закладах вищої освіти». Проте заклади професійної (професійно-технічної) освіти участь на даний час у цьому проєкті не беруть. Але, відповідно до Наказу Міністерства освіти та науки України від 09.01.2025 року №20/29 розроблені методичні рекомендації для закладів професійно-технічної та фахової передвищої освіти, щодо утворення центрів ветеранського розвитку на їх базах, що дозволить адаптувати ветеранів та надати їм відповідні кваліфікації. Це важливе рішення, оскільки вже зараз Міністерство економіки прогнозує підвищену потребу у робітничих спеціальностей [10].

Опираючись на методичні рекомендації та актуальні потреби економіки закладам професійної (професійно-технічної) освіти варто готуватись до адаптації ветеранів. Поширення програм з цього напрямку дозволить посилити впевненість українців у готовності держави до адаптації ветеранів військової служби. При розроблені навчальних програм варто звернути увагу на наступні аспекти:

– центральна роль ветерана у процесі навчання, що підкреслює його активну участь у власному освітньому розвитку;

- прагнення ветерана до самостійності, самореалізації та самоуправління у житті та освітньому процесі;
- значущість бойового, життєвого та професійного досвіду ветерана, який він використовує для навчання як власного, так і своїх побратимів;
- орієнтація освітнього процесу на розв’язання актуальних життєвих проблем ветерана та досягнення ним конкретних цілей;
- спрямованість навчання на негайне застосування набутих знань, умінь, навичок та особистісних якостей у професійній та соціальній діяльності, зокрема у закладах неперервної освіти;
- залежність навчальної діяльності ветерана у системі неперервної освіти від низки чинників, зокрема побутових, часових, просторових, фахових та соціальних;
- ефективність освітнього процесу забезпечується взаємодією ветерана з педагогами закладів неперервної освіти [13].

Таким чином, розглядаючи форми освіти та формуючи групи закладам професійної освіти варто враховувати потреби та здатність ветеранів до різних видів навчання [8], оскільки певний досвід ветеранів дозволяє ефективніше навчатись індивідуально або, навпаки, у групах студентів з однаковим досвідом. Відповідно до цього, закладам професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти необхідно створити систему оцінювання ветеранів, що дозволить підлаштовувати освітню програму під їх досвід та потреби. Успішне завершення освітньої програми дозволить підготувати фахівця, що буде затребуваним на ринку праці, а це значно покращить ставлення до держави та системи освіти, як важливого актора у адаптації ветеранів.

При цьому успішною адаптацією ветерана, окрім формального проходження навчання є наступні її складові: сформовані професійні знання та орієнтоване мислення, що сприятиме відповідальному ставленню до власного життя; розвинута відповідальність на основі системних знань про сучасні виклики, пов’язані з адаптацією ветеранів до мирного життя, включаючи впровадження принципів сталого розвитку у професійній діяльності; підвищена мотивація та сформовані потреби у веденні безпечної та відповідальної діяльності; навички відповідального споживання та раціонального використання ресурсів, що сприятиме збалансованому способу життя ветеранів та їхній професійній інтеграції [7].

Висновки. Загалом, результати нашого дослідження демонструють важливість врахування специфічних потреб та вимог ветеранів війни у системі професійної та фахової передвищої освіти. Орієнтація освітнього процесу на розв’язання актуальних життєвих проблем ветеранів, негайне застосування набутих знань та навичок у професійній та соціальній діяльності, а також врахування побутових, часових, просторових та соціальних чинників, які

впливають на навчальну діяльність, є ключовими елементами ефективної освіти.

Взаємодія ветеранів з педагогами закладів професійної та фахової передвищої освіти відіграє вирішальну роль у процесі адаптації до мирного їх життя та підвищення мотивації до навчання. Успішне завершення освітньої програми сприяє інтеграції ветеранів у суспільство, підвищує їх конкурентоспроможність на ринку праці та підтримує сталий розвиток професійної діяльності. Таким чином, розробка та впровадження індивідуальних освітніх траєкторій, що враховують досвід та потреби ветеранів, є невід'ємною частиною їхньої успішної адаптації та професійної інтеграції.

Успішна адаптація ветеранів вимагає комплексного підходу, що включає розвиток програм підтримки, налагодження відчуття спільності та розвиток культурно адекватних соціальних мереж. Важливо враховувати також специфічні потреби та вимоги ветеранів у системі неперервної освіти, що сприятиме їхній успішній інтеграції у суспільство та підвищенню конкурентоспроможності на ринку праці

Література:

1. Ahern J., Worthen M., Masters J., Lippman S., Ozer E., Moos R. The Challenges of Afghanistan and Iraq Veterans' Transition from Military to Civilian Life and Approaches to Reconnection. *PLOS ONE*. 2015. № 10(7). P. 100–117.
2. Belanger B., Steele A., Philhower, K. Tailoring Higher Education Options for Smaller Institutions to Meet Veterans' Needs: Enhancing Inclusion in Higher Education: Practical Solutions by Veterans for Veterans. *Journal of Veterans Studies*. 2021. Vol. 7. Issue 1. P. 138–147.
3. Jones K. C. Understanding Student Veterans in Transition. *The Qualitative Report*. 2013. № 1. P. 1-4.
4. White T. The Buddy System: Veterans Help Veterans Combat PTSD. *Stanford Medicine*, Balancing Act. 2020. 23 p.
5. Бесєдін П. В. Суть та структура готовності соціальних педагогів до роботи з ветеранами військової служби. *Перспективи та інновації науки. Серія: Педагогіка. Психологія. Медицина*. 2024. № 7(41). С. 108–119.
6. Гаврилов В. Соціальна адаптація фронтовиків до життя в умовах мирного часу (1945–1950). *Сіверянський літопис*. 2019. Вип. 4-5. С. 173–178.
7. Каленський А. Професійна підготовка майбутніх фахівців аграрної галузі для повоєнного відновлення України. *Професійна освіта в умовах сталого розвитку суспільства: колективна монографія*. Київ: ІПО НАПН України, 2024. С. 649–655.
8. Артюшина М. В., Герлянд Т. М., Дремова І. Б., Лузан П. Г., Мося І. А. та ін. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів професійно-технічного навчального закладу. Київ: ІПТО НАПН України, 2015. 198 с.
9. Михайлов Д. Від початку повномасштабної війни на полі бою загинуло 43 тисячі українських військових. *СУСПІЛЬНЕ НОВИНИ*. URL: <https://suspilne.media/897657-vid-rostatku-povnomasstabnoi-vijni-na-poli-bou-zaginulo-43-tisaci-ukrainskih-vijskovih-zelenskij/>
10. У Мінекономіки розрахували потребу ринку праці у фахівцях на 2024–2027 роки: Міністерство економіки України. *УКРІНФОРМ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3777099-u-minekonomiki-rozrahuvali-potrebu-rinku-praci-u-fahivcah-na-20242027-roki.html>

11. Якими пільгами користуються учасники бойових дій згідно законодавства. *Міністерство у справах ветеранів України*. URL: <https://mva.gov.ua/veteranam/yakimi-pilgami-koristuutsya-uchasniki-boyovih-diy-zgidno-zakonodavstva>

12. Островик Д. Соціальне забезпечення воїнів-«афганців» і сімей загиблих військовослужбовців в Україні у 1980-х роках. *Емінак*. 2020. №3(31). С. 165–175

13. Стрельников В. Ю. Важливість реалізації індивідуальної освітньої траєкторії ветеранів війни у системі неперервної освіти для повноцінної соціальної адаптації. *Соціальна робота у глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку*: зб. матеріалів XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23–24 листопада 2023 р.). Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2024. С. 226–229.

14. Потреби ветеранів і ветеранок. *Український ветеранський фонд*. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/11/Opytuvannia-veteraniv-zhovten-2024.pdf>

15. Зеленський вважає недоцільним оголошувати точну кількість мобілізованих. *УКРІНФОРМ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3927678-zelenskij-vvazae-zanedocilne-ogolosuvati-tocnu-kilkist-mobilizovanih.html>

16. Шмигаль Д. До кінця року в Україні підготують до 3000 помічників ветеранів. *УКРІНФОРМ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3799273-pomicnikiv-veteraniv-nabiraut-perevazno-z-veteraniv-pobratimam-porozumitisa-prostise.html>

References:

1. Ahern, J., Worthen, M., Masters, J., Lippman, S., Ozer, E., Moos, R. (2015). The Challenges of Afghanistan and Iraq Veterans' Transition from Military to Civilian Life and Approaches to Reconnection. *PLOS ONE*, 10(7). 100–117 [In English].

2. Belanger, B., Steele, A., Philhower, K. (2021). Tailoring Higher Education Options for Smaller Institutions to Meet Veterans' Needs: Enhancing Inclusion in Higher Education: Practical Solutions by Veterans for Veterans. *Journal of Veterans Studies*, 7(1), 138–147 [In English].

3. Jones, K. C. (2013). Understanding Student Veterans in Transition. *The Qualitative Report*, 1. 1–4 [In English].

4. White, T. (2020). The Buddy System: Veterans Help Veterans Combat PTSD. *Stanford Medicine, Balancing Act*. 23 p.[In English].

5. Biesiedin, P. V. (2024). Sut ta struktura hotovnosti sotsialnykh pedahohiv do roboty z veteranamy viiskovoi sluzhby [The essence and structure of the readiness of social educators to work with military veterans]. *Perspektyvy ta inovatsii nauky. Seriya: Pedahohika. Psykholohiia. Medytsyna – Prospects and innovations of science. Series: Pedagogy. Psychology. Medicine*. 7(41), 108–119.

6. Havrylov, V. (2019). Sotsialna adaptatsiia frontovykh do zhyttia v umovakh myrnoho chasu (1945–1950) [Social adaptation of front-line soldiers to life in peacetime (1945–1950)]. *Sivirianskyi litopys – Sivirianskyi chronicle*, 4–5, 173–178 [in Ukrainian]

7. Kalenskyi, A. (2024). Profesiina pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv ahrarnoi haluzi dlia povoiannoho vidnovlennia Ukrainy [Professional training of future specialists in the agricultural sector for the post-war reconstruction of Ukraine]. Professional education in the context of sustainable development of society: collective monograph – Profesiina osvita v umovakh staloho rozvytku suspilstva: kolektyvna monohrafiia. Kyiv: IPO NAPN Ukrainy, 649–655 [in Ukrainian].

8. Artiushyna, M. V., Gerliand, T. M., Dremova, I. B., Luzan, P. H., Mosia, I. A. ta in. (2015). Metodychni rekomendatsii shchodo otsiniuvannia navchalnykh dosiahnenn uchniv profesiino-tekhnichnoho navchalnoho zakladu [Methodological recommendations for assessing the academic achievements of students of a vocational and technical educational institution.]. Kyiv: IPTO NAPN Ukrainy. 198 p. [in Ukrainian].

9. Mykhailov, D. (2024). Vid pochatku povnomasshtabnoi viiny na poli boiu zahynulo 43 tysiachi ukrainskykh viiskovykh [Since the start of the full-scale war, 43,000 Ukrainian soldiers have died on the battlefield]. *SUSPILNE NOVYNY*. URL: <https://suspilne.media/897657-vid-pocatku-povnomasstabnoi-vijni-na-poli-bou-zaginulo-43-tisaci-ukrainskih-vijskovih-zelenskij/> [in Ukrainian].

10. *Ministerstvo ekonomiky Ukrainy – Ministry of Economy of Ukraine* (2024). U Minekonomiky rozrahuvaly potreby rynku pratsi u fakhivtsiakh na 2024–2027 roky [The Ministry of Economy has calculated the labor market's need for specialists for 2024–2027]: *Ukrinform*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3777099-u-minekonomiki-rozrahuvali-potrebu-rinku-praci-u-fahivcah-na-20242027-roki.html> [in Ukrainian].

11. *Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy – Ministry of Veterans Affairs of Ukraine* (2024). Yakymy pilhamy korystuiutsia uchasyky boiovykh dii zhidno zakonodavstva [What benefits do combatants enjoy according to the legislation?] URL: <https://mva.gov.ua/veteranam/yakimi-pilgami-koristuutsya-uchasniki-boyovih-diy-zgidno-zakonodavstva> [in Ukrainian].

12. Ostrovyk, D. (2020). Sotsialne zabezpechennia voyniv-«afhantsiv» i simei zahyblykh viiskovosluzhbovtiv v Ukraini u 1980-kh rokakh [Social security of «Afghan» soldiers and families of fallen servicemen in Ukraine in the 1980s]. *Eminak – Eminak*, 3(31), 165–175 [in Ukrainian].

13. Strel'nikov, V. Yu. (2024). Vazhlyvist realizatsii indyvidualnoi osvithoi traiektorii veteraniv viiny u systemi neperevrnoi osvity dlia povnotsinnoi sotsialnoi adaptatsii [The importance of implementing an individual educational trajectory for war veterans in the system of continuing education for full-fledged social adaptation]. *Social work in global and national dimensions: challenges, threats, development prospects – Sotsialna robota u hlobalnomu ta natsionalnomu vymirakh: vyklyky, zahrozy, perspektyvy rozvytku: zb. materialiv XII Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (Kyiv, 23–24 lystopada 2023 r.). Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoho, Vyd-vo «Politekhnik», 226–229 [in Ukrainian].

14. *Ukrainskyi veteran'skyi fond – Ukrainian Veterans Fund* (2024). Potreby veteraniv i veteranok [The needs of veterans] URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/11/Opytuvannia-veteraniv-zhovten-2024.pdf>

15. Zelenskyi vvazhaie nedotsilnym oholoshuvaty tochnu kilkist mobilizovanykh [Zelensky considers it inappropriate to announce the exact number of mobilized] (2024). *UKRINFORM*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3927678-zelenskij-vvazae-za-nedocilne-ogolosuvati-tocnu-kilkist-mobilizovanih.html> [in Ukrainian].

16. Shmyhal, D. (2024). Do kintsia roku v Ukraini pidhotuiut do 3000 pomichnykiv veteraniv [By the end of the year, up to 3,000 veteran assistants will be trained in Ukraine]. *UKRINFORM*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3799273-pomicnikiv-veteraniv-nabiraut-perevazno-z-veteraniv-pobratimam-porozumitisa-prostise.html> [in Ukrainian].